

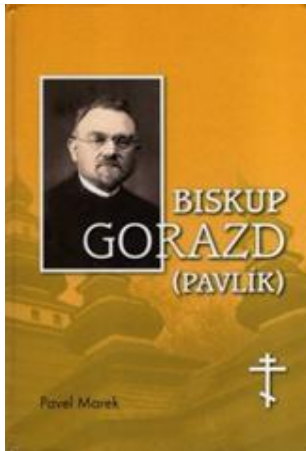
РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

МОНОГРАФІЧНЕ ВИДАННЯ ПРО ЄПІСКОПА ГОРАЗДА (ПАВЛІКА) (1879-1942 РР.)

Marek Pavel. Biskup Gorazd (Pavlik). Životní příběh hledání ideální církve pro 20. století». Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. 698 s.

Юрій Данилець,

кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри археології, етнології та культурології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
директор Богословсько-історичного науково-дослідного центру імені архімандрита Василя (Проніна),
Ужгород, Україна

Наприкінці минулого року у видавництві Оломоуцького університету в Чехії вийшла чергова монографія відомого чеського історика – Павела Марек. Названий автор тривалий час співпрацює з Богословсько-історичним науково-дослідним центром імені архімандрита Василя (Проніна). Зокрема, з 2018 р. він є членом редколегії «Наукових записок» БІНДЦ, регулярно публікується на шпальтах цього видання.

Народився П. Марек в 1949 р. в м. Шумперк в Моравії (нині територія Чеської республіки). В 1967 р. закінчив середню школу. В 1968-1972 рр. здобував вищу освіту на педагогічному факультеті Оломоуцького університету імені Яна Палацького (російська мова та історія). Під час навчання молодий студент активно займається науковою роботою. Наслідком пошукової праці стала перша публікація у збірнику студентської наукової конференції. У зна-

чній мірі на формування майбутнього дослідника вплинула перша посада – головного редактора журналу «Štafeta» в м. Простейов (1972-1980). У цей час П. Марек активно цікавиться новітньою історією названого міста, вивчає освітні процеси, робітничий рух, театральне життя в Моравії.

У 1980 р. отримав науковий ступінь доктора філософії за дисертацію «Програма забудови Простейова в 1892-1913 рр. і її критика місцевою опозицією». У тому ж році через відмову вступити до Комуністичної партії Чехословаччини був звільнений з редакції, змушений був працювати листоношою, різноробочим на металургійному заводі, деякий час залишався безробітним. В 1982 р. для перевиховання був направлений на роботу в краєзнавчий музей в Простейова. В обов'язки спеціаліста з новітньої історії входила підготовка музейних виставок, оформлення стенів тощо. Разом з тим, музей містив у своїх фондах цілий ряд неопрацьованих документів, які зацікавили П. Марека. Наслідком плідної праці стала публікація більше 40 наукових та науково-популярних статей у різних виданнях. У 1989 р. отримав ступінь доктора педагогіки (PaedDr) на педагогічному факультеті Оломоуцького університету.

Коли в 1989 р. в Чехословаччині відбулася демократизація, П. Марек захопився політикою. Балотувався від Громадянського форуму до парламенту на виборах 1990 р. В 1990-1991 рр. працював на посаді директор краєзнавчого музею Простейова. Намагався вдихнути нове життя в колектив, змінити підхід до формування завдань установи тощо. Коли не зустрів порозуміння у колег, які не бажали рішучих змін, перейшов на викладацьку роботу на кафедрі соціального виховання педагогічного факультету університету в Оломоуці. Був також заступником завідувача кафедри. Таким чином, з вересня 1991 р. життя П. Марека нерозривно пов'язане з університетом. З 1993 р. – викладач кафедри політології та європейських студій філософського факультету. Розробляв нові курси з міжнародних відносин, політології, історії Європи після Другої світової війни, історії дипломатії і т.д.

В 1991-1995 рр. – Павел Марек – докторант на історичному відділенні філософського факультету університету

імені Томаша Масарика в Брно. В 1995 р. успішно захистив докторську дисертацію на тему: «Чехословацька торгово-купецька партія середнього класу в політичній системі Чехословаччини в 1918-1938 рр.». З 1998 р. – доцент, з 2002 р. – професор, завідувач кафедрою політології. З 2007 р. – професор кафедри історії філософського факультету Оломоуцького університету. Керував Центром історії християнської політики. З 2007 по 2016 рр. також працював професором філософського факультету Католицького університету в Ружомберку (Словаччина). З 1 вересня 2016 р. – почесний професор філософського факультету університету Оломоуцького університету.

Протягом педагогічної праці активно стажувався в закордонних вузах, бібліотеках і т.д. (Університет Фрайбурга імені Альбрехта Людвіга, Мюнхенський університет Людвіга-Максиміліана, Баварська державна бібліотека. Колегіум Кароліnum в Мюнхені, Стрітенська духовна семінарія в Москві і т.д).

З початку 1990 рр. починає вивчати церковну тематику. Опублікував ряд досліджень, присвячених новітній церковній історії Чехії і Словаччини. Тематика досліджень пана професора досить широка: історія чеського політичного католицизму і католицького модернізму в кінці XIX - поч. XX ст., проблеми розколу в Католицькій Церкві в Чехії і Моравії в 1920 рр., утвердження православної церкви тощо. Продуктивність проф. П. Марека вражає. Він є автором більше 40 монографій та 300 наукових статей у фахових журналах та інших виданнях, близько 200 рецензій та літературних доповідей. Крім того, він опублікував близько 500 науково-популярних статей в регіональній та національній пресі. Був організатором 25 виставкових та постійно діючих експозицій. Як редактор, підготував до друку близько 50 збірників матеріалів, книг та брошур. Був організатором та співорганізатором близько 40 наукових конференцій та колоквиумів.

Презентоване видання є підсумком багаторічного дослідження діяльності чеського архієрея в цілому ряді чеських та зарубіжних архівів. Зокрема, в списку джерел наведено поклики на наступні архіви та архівні фонди: Archiv

Arcibiskupství olomouckého Olomouc (f. Chudobínský archiv), Archiv Ministerstva zahraničí ČR Praha (f. ZÚ Vatikán; f. ZÚ Bělehrad; f. Teritoriální odbory - 2. Sekce), Archiv Národního muzea Praha (f. Akta a korespondence Jednoty katolického duchovenstva; f. Antonín Hajn), Archiv pravoslavné církve Olomouc (f. Matěj Pavlík-Gorazd), Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (f. Bohumil Zahradník-Brodský), Moravský zemský archiv Brno (f. 5482, 5483 - matriky narozených Velké Vrbky; matriky zemřelých Velké Vrbky; matriky oddaných Velké Vrbky), Muzeum Jindřicha Šimona Baara Klenci pod Čerchovem (f. J. Š. Baar), Národní archiv Praha (f. Ministerstvo školství a národní osvěty; Výstřižkový archiv MZV; f. Nejvyšší správní soud Praha; f. Prezidium ministerské rady; f. Ministerstvo vnitra I - nová registratura 1936-1953; Policejní ředitelství Praha), Státní okresní archiv Kroměříž (f. Moravan; Orel; Podporovací spolek Dobromil), Ústřední archiv a muzeum Církve československé husitské Praha (f. Kniha zápisů o schůzích ústřední rady CČS 4. 1. 1922-20. 12. 1926, sig. A I-28f; Kniha protokolů pražské arcidiecéze, sig. A I-39f; f. Kniha zápisů o schůzích ÚR CČS 4. 1. 1922-20. 12. 1926; Korespondence Karla Farského; f. Korespondence B. Zahradníka-Brodského; Korespondence Vil. Růžičky; f. K 40; f. Korespondence Antonína Procházky; f. Korespondence Emila Dlouhého-Pokorného; f. Korespondence Albína Polešovského; f. Korespondence Rudolfa Paříka; f. František Kovář), Zemský archiv Opava, pob. Olomouc (f. Arcibiskupství olomoucké - A. C. Stojan; f. Karel Dostál-Lutinov; Olomoucká diecéze CČS (h); Stojanová literární jednota bohoslovců v Olomouci (1769) 1844-1949; f. Univerzita Olomouc (1576)1640-1950), Archiv svátého archijerejského synodu Srbské pravoslavné církve Bělehrad (f. Eparchie Českomoravská). Таким чином, дослідником опрацьовано 12 архівів та 26 фондів, які містять тисячі документів. Список використаної літератури також вражає, він складається із майже 630 позицій та 60 назв періодичних видань. Отже, названа монографія є на сьогодні найповнішим видання про життєвий шлях і трагічну загибель єпископа Горазда (Павліка).

Виклад матеріалу подано за проблемно-хронологічним принципом. Автор виділяє три блоки-періоди в жит-

ті Матея-Горазда Павліка. П. Марек зосереджується на служінні Горазда трьом церквам – католицькій, чехословацькій та православної. Перший етап був пов'язаний із перебуванням у лоні католицької церкви (1879-1920 рр.). За словами чеського дослідника, Матея Павлік походив із релігійної словацької католицької родини. У 1898-1902 рр. навчався на католицькому богословському факультеті Оломоуцького університету, який закінчив як один з кращих випускників. Після висвячення деякий час (1902-1905) служив в Сілезії. Потім переведений в Кромержиж, де працював священником і редактором тижневика «Pozorovatel». У грудні 1908 році отримав посаду духовного адміністратора в місцевій земській лікарні для душевнохворих. Тут він проявив себе як новатор у роботі з пацієнтами. Разом з тим він брав участь в діяльності католицьких політичних партій і в якості консультанта спілкувався з їх провідними фігурами, наприклад М. Грубаном, Я. Шрамак, А. К. Стояном і іншими. У 1918 р приєднався до реформаторського руху католицького духовенства. Переїхав до Праги, де служив як позаштатний священник секретарем «Об'єднання католицького духовенства» і редактором його вісника.

В 1920 р. починається новий етап у житті М. Павліка – він переходить до Чехословацької церкви. Був відлучений в римо-католицькій церкві. У 1921 р. обраний земським духовним адміністратором ЧСЦ в Моравії та Сілезії. Майбутній владика належав до того крила членів церкви, яке виступало за перехід на православну платформу. 25 вересня 1921 р. в Белграді патріарх СПЦ Димитрій (Павлович) звів Павліка в першого єпископа ЧСЦ. Після місіонерського перебування в США (серпень - грудень 1922 г.), коли в ЧСЦ почали посилюватися суперечності між модерністським напрямком Карела Фарського і православним напрямком єпископа Горазда щодо її теологічної спрямованості, владика заявив про свій вихід із складу ЧСЦ. Таким чином, другий період у життя Горазда (Павліка) тримався не довго – всього чотири роки (1920-1924 рр.).

29 липня 1924 р. єпископ Горазд увійшов до складу Чеської православної релігійної громади в Празі, очолюваної архієпископом Саватієм (Врабец). В результаті склад-

них внутрішніх процесів в ЧПРГ 22 грудня 1925 р. Горазд був обраний її керівником. У 1926-1942 рр. працював над створенням Чеської православної єпархії як організаційної складової СПЦ. У 1940-1941 рр., після втрати зв'язку з материнською церквою, вів переговори з митрополитом Серафимом (Дяде) про приєднання до Берлінської єпархії, яке відбулося 4 березня 1942 р. Після замаху на виконуючого обов'язки імперського протектора Рейнхарда Гейдріха (27 травня 1942 г.) і розкриття притулку агентів - виконавців замаху в крипті православного кафедрального собору святих Кирила і Мефодія в Празі по вулиці Ресселя, владика взяв на себе відповідальність за надання притулку. Польовим судом засуджений до смерті та 4 вересня 1942 р. страчений на військовому стрільбищі в Кобилісах. За розпорядженням влади протекторату від 27 вересня 1942 р. православна церква в Чеських землях була заборонена.

П. Марек відмічає, що під керівництвом єпископа Горазда був прийнятий статут церкви (1929) і вдалося вирішити всі основні проблеми, пов'язані з літургією, вихованням богословів, храмами, церковними громадами, фінансовим забезпеченням церкви, церковної печаткою і культурно-просвітницькою діяльністю. Заслуги Горазда у становленні православної церкви були відзначені сербськими нагородами – Орденом Білого орла (1930) і Орденом Святого Сави I і II ступеня, а також румунським Орденом Корони 1 ст. з мечами. Синодом Сербської православної церкви він канонізований як святий новомученик (1961). Чехословацькою православною церквою канонізовано як Святий Горазд II (1987). За заслуги в боротьбі проти фашизму (посмертно) нагороджений Чехословацьким військовим хрестом (1945) і Орденом Т. Г. Масарика (1997).

Окремий параграф проф. П. Марек присвятив контактам єпископа Горазда (Павліка) із православними на Підкарпатській Русі. Частково цей матеріал було апробовано на міжнародній науковій конференції «"Малий Афон" – монастирі та чернецтво на Закарпатті: традиції і сучасність», присвячена 1000-літтю давньоруського чернецтва на Афоні (Мукачево, 3-4 жовтня 2015 р.), а потім опубліковано на шпальтах «Наукових записок» БІНДЦ (№4,

2015 р.).

Необхідно також сказати про високу поліграфічну якість видання та хороший ілюстративний матеріал, який поданий по тексту книги (280 фото) і виділений в окремий додаток наприкінці праці. Історичний портрет владики Горазда в додатку відображено в 139 фотографіях. Більшість світлин вводяться в науковий обіг вперше. Кілька з фотозображень мають певний стосунок і до Закарпаття. Наприклад, на фото 90 зображено храм в м. Худобин, на фото 114-115 – храм в Ржимице, які побудовано за проектом о. Всеволода Коломацького (згодом архімандрит Андрій) (1896-1980 рр.). На світлинах 45-48, 68, 74-76, 88-89, 91-92, 113, 123, 125, 132 ми бачимо єпископа Нішцького Досифея (Васича), який в 1920-1926 рр. опікувався православною церквою на Підкарпатський Русі, будучи делегатом Священного Синоду Сербської православної церкви та єпископом Карпаторуським. Хороші стосунки чеський архієрей мав і з наступниками владики Досифея – єпископом Новосадсько-Бачкським і Карпаторуським Іринем (Чиричем) (фото 73), Призренським та Карпаторуським Серафимом (Йовановичем) (фото 117), Бітольським і Карпаторуським Йосифом (Цвійовичом) (фото 72, 96), Мукачівсько-Пряшівським Дамаскіном (Грданічкі) (фото 107-109). Останні світлини взагалі є унікальними, на них зафіксовано участь карпаторуської делегації в освячення празького православного храму в 1935 р. Тоді, крім правлячого архієрея на торжество поїхав й архімандрит Олексій (Кабалюк) (1887-1947 рр.), канонізований УПЦ в 2001 р. як місцевшанований святий.

Опрацювання монографії значно пришвидшує наявність іменного покажчика, що в останні роки, на жаль, рідко зустрічається в науковій літературі.

Вихід у світ нової монографії проф. П. Марека про єпископа Горазда (Павліка) є важливою подією в сучасній історії та стане цінним надбанням новітньої історіографії православної церкви.